
JERKER HOLM

Piratkopieringens ekonomi och politik

Trots att piratkopiering uppskattas omsätta tusentals miljarder årligen och har tydliga ekonomiska konsekvenser utförs litet oberoende forskning inom området. Artikeln visar med en undersökning och officiell statistik att piratkopieringen styrs av ekonomiska faktorer. Individens nettovärdering av originalet och dennes kostnad för piratkopior bestämmer hur mycket individen piratkopierar. Det finns vidare ett starkt negativt samband mellan nationalinkomst per capita och ett lands piratkopieringsgrad. Dessutom visas med enkel välfärdsanalys att piratkopieringen har såväl positiva som negativa effekter. Trots detta tycks ansvariga politikernas uttalanden samt rättssystemet helt domineras av rättighetsägarnas intressen.

1. Bakgrund

Enligt uppskattningar som EU-kommissionen tagit fasta på uppgår värdet av piratkopierade produkter (inklusive varumärkesförfalskningar) till 5–7 procent av världshandeln, vilket motsvarar 2 000–3 000 miljarder kronor.¹ Från industrin hävdas det ofta att denna gigantiska verksamhet drabbar skapande verksamhet och sysselsättning i de utsatta branscherna. I Sverige har ansvariga ministrar stått på rättighetsägarnas sida och hävdat att piratkopiering är ett hot ”mot själva grunden för tillväxten i den kunskapsbaserade ekonomin”.² Denna inställning är förståelig mot bakgrund av att piratkopiering dels är ett brott och att Sverige har industrier vars ekonomiska bas utgörs av immateriella rättigheter och störs av piratkopiering.

JERKER HOLM är docent vid nationalekonomiska institutionen vid Lunds universitet och forskar samt undervisar främst inom mikroekonomi och experimentell ekonomi.

Det finns emellertid skäl att misstänka att den politik som nu drivs är väl enkelspårig och styrs alltför mycket av ägarintresse och för litet av välgrundade ekonomiska resonemang samt konsumentintressen. I denna artikel skall jag försöka visa att piratkopiering till stor del styrs av ganska enkla ekonomiska lagar, vars konsekvenser endast delvis beaktas i lagstiftning och i den förda politiken. Trots detta och trots piratkopieringens stora ekonomiska omfattning, så lider ämnet av en brist på studier som tar sin utgångspunkt i ekonomisk teori och som inte är uppknutna till industrin.

2. Vad bestämmer efterfrågan på piratkopior?

Utifrån ekonomisk teori bestäms efterfrågan av en vara av konsumenternas värdering av varan. Efterfrågan av varan är emellertid känslig för dess pris samt priset och

---

¹ Se t ex KOM [2000].

² Se t ex Pagrotsky & Bodström [2001].

kvaliteten på näralligande substitut. Då marknaden för piratkopior alltid har ett näralligande substitut, nämligen originalvaran, är det lämpligt att detta explicit beaktas i efterfrågemodeller rörande piratkopior. I en modell av Besen & Kirby [1989] är följaktligen utgångspunkten att en individs efterfrågan av en piratkopia bestäms av: 1) individens nettovärdering av originalvaran 2) priset för originalet 3) priset på piratkopian. Individens nettovärdering av originalet bestäms av hur mycket mer individen är beredd att betala för att erhålla originalvaran i stället för piratkopian.³ Denna nettovärdering beror naturligtvis bl a på hur välskopian är gjord. Priset på originalet ges helt enkelt av det legala detaljhandelspriset och i priset på kopian är det rimligt att räkna in de tidskostnader m m som är förknippade med att erhålla kopian.

När kommer då ett original respektive en piratkopia att efterfrågas av en rationell konsument? Det vanliga villkoret att konsumenten måste värdera varan högre än dess pris gäller naturligtvis fortfarande. Dessutom gäller att en konsument endast efterfrågar original i det fall att dennes nettovärdering av originalet är större än prisdifferensen mellan original och kopia.⁴ Konsumenterna efterfrågar således piratkopian om nettovärderingen av originalet understiger differensen mellan priset på originalet och kopia. Om en konsument exempelvis värderar ett originaldataprogram till 1 000 kronor och piratkopian av det till 700 kronor, så är nettovärderingen av originalet 300 kronor. Om nu priset på originalet är 800 kronor och priset på piratkopian är 600 kronor, så kommer konsumenten att efterfråga (och därmed köpa) originalet. Om däremot priset på piratkopian understiger 500 kronor så kommer denna att efterfrågas istället.

2.1. Efterfrågan av original då piratkopior finns tillgängliga

En fråga som omedelbart inställer sig är hur stor konsumenternas nettovärdering av

original är? Detta värde är ju kritiskt för hur mycket ägaren av originalet kan ta ut i pris om piratkopior finns tillgängliga. Ett problem med frågeställningen är att det inte finns några naturligt observerbara data för dessa variabler. Det finns inga observerbara data avseende konsumentens värderingar och i detta fall kan man inte indirekt studera hur konsumenternas preferenser avslöjas via marknadspriser då det inte finns några tillförlitliga marknadsdata för piratkopior. En metod som inte sällan används i sådana sammanhang är att helt enkelt låta ett urval individer göra en värdering i ett hypotetiskt scenario som kan anses vara relevant för den fråga som ställs. Även om denna s k "contingent valuation"-metod är etablerad inom vissa områden av den ekonomiska analysen skall det påpekas att det finns en metodologisk diskussion om dess tillförlitlighet, varför försiktighet bör beaktas vid tolkningen av resultaten från sådana studier.⁵ Samtidigt skall noteras att vissa av de metodproblem som har att göra med att frågorna har en abstrakt karaktär⁶, de svarandes kognitiva begränsningar⁷ samt att de svarande har strategiska motiv att underskatta eller överskatta sin värdering⁸ knappast är pro-

³ Notera att i denna typ av modeller efterfrågas endast ett original eller en piratkopia.

⁴ Vi utgår här ifrån att nettovärderingen av originalet inte är negativt samt att priset på originalet är högre än priset på kopian.

⁵ Kritik mot s k "contingent valuation"-studier har framförts av bl a Diamond & Hausman [1994], men andra har försvarat den (se t ex Hanemann [1994]).

⁶ Detta problem kan t ex vara för handen då individer ombeds ange ett värde för exempelvis ren miljö och/eller överlevnaden av en utrotningsshotad djurart.

⁷ Detta kan vara ett problem när små sannolikheter är en komponent i svaret som vid värdering av olycksriskreducering i trafikforskning.

⁸ Vid värdering av kollektiva varor kan detta vara ett problem.

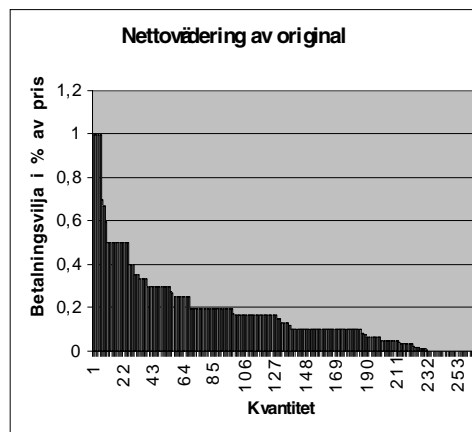
blem i den studie som skall redovisas för nedan.

En undersökning som bl a innehöll ett "contingent valuation"-moment utfördes vid Lunds universitet. Studenter fick svara på en mängd frågor i ett formulär avseende piratkopiering. En av frågorna gällde just deras nettovärdering av ett original när en piratkopia fanns lättillgänglig. Då piratkopiering av produkter i digital form tycks vara speciellt utsatta på låga reproduktions- och distributionskostnader gällde scenariot dataprogram.⁹ Den fråga som studenterna ställdes inför var följande:

"Antag att din vän har ett dataprogram som kostar 1 000 kronor i butiken och som du är mycket angelägen om att ha. Antag att du får lov att kopiera programmet gratis av din vän. Vilket är det högsta pris du skulle vara beredd att köpa programmet för i butiken givet dessa förutsättningar?"¹⁰

Drygt 300 studenter deltog i studien som utfördes höstterminen 1999/2000. Av dessa lämnades 289 enkäter in som uppfyllde kriterierna för att ingå i studien. I genomsnitt var studenterna endast beredda att betala 18 procent av butikspriset för att erhålla ett original i denna situation. Fördelningen av svaren finns i *Figur 1* där man ser att endast ett mycket litet fåtal var beredda att betala 100 procent av butikspriset. Samtidigt angav ungefär 85 procent att de var beredda att betala något för att erhålla ett original, vilket är rimligt då det finns vissa fördelar med ett original (exempelvis är originalet lagligt och viss support medföljer ofta). Om man utgår från det scenario som ställs i frågan kan kurvan i *Figur 1* tolkas som den efterfrågekurva vilken ägaren till rättigheten möter när väl piratkopior börjat spridas.¹¹ Det torde lätt inses att det krävs kraftiga prissänkningar för att komma upp i någon större försäljningsvolym av original i en sådan situation. Utifrån denna studie beräknades det optimala mono-

Figur 1 Nettovärdering av original som andel av butikspris

polpriset ligga på en femtedel av butikspriset om det antogs att marginalkostnaden att producera originalet var försumbar.¹²

2.2. Stämmer teorin och hur mycket kopieras?

Man kan då fråga sig om Besen och Kirbys modell har empirisk grund. För att undersöka detta ombads studenterna i

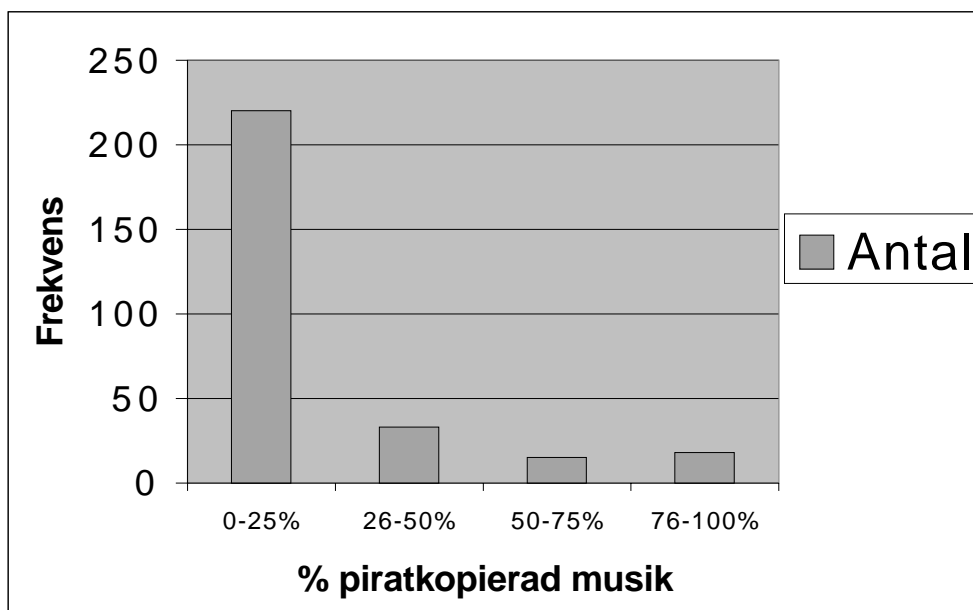
⁹ Digital teknologi anses av Shapiro & Varian [1998] vara unik i det att både reproduktionskostnaden och distribueringskostnaden för kopior drastiskt sänkts.

¹⁰ Hälften av studenterna fick angivet ett butikspris som var 1 000 kronor och hälften fick ett butikspris som var 3 000 kronor.

¹¹ Detta gäller naturligtvis endast för den population undersökningen avser. Notera även att då piratkopian beskrivits som gratis hos en vän kan det antas att priset för en piratkopia i detta sammanhang är försumbart.

¹² För beräkningar, se Holm [2000]. Det kan noteras att när Microsoft lanserade sin testförsäljning av sk "licenser" för hemmabruk i Sverige låg dessa på ungefär en fjärdedel av ordinarie licenspris, vilket stämmer förvånansvärt väl överens med denna studies skattningar.

Figur 2a Andel piratkopierad musik

Lund att anonymt¹³ ange hur stor andel av sina samlingar av musik, dataspel, samt dataprogram som bestod av piratkopior. Deras svar framgår av fördelningarna i Figur 2a-c. Från figurerna framgår att trots att majoriteten inte har någon eller endast en mindre andel av sin samling i kopior så finns en betydande grupp som har huvuddelen av sin samling bestående av illegala kopior.¹⁴ I synnerhet gäller detta dataspel och dataprogram. Frågan är då om det finns ett negativt samband mellan piratkopieringsbeteendet och försökspersonernas nettovärdering av original, vilket teorin antyder. Ju högre nettovärdering av originalet desto mindre sannolikt torde det vara (allt annat lika) att kopian efterfrågas. Denna hypotes bekräftas av ett icke-parametriskt test som visar att det finns ett statistiskt signifikant negativt samband mellan hur stor andel av sina samlingar individen har piratkopierat och individens nettovärdering av original.¹⁵ Som mått på piratkopieringsaktivitet konstruerades ett piratkopieringsindex som vägde in andel piratkopior i samtliga av

individens samlingar (dvs av musik, dataspel och dataprogram).

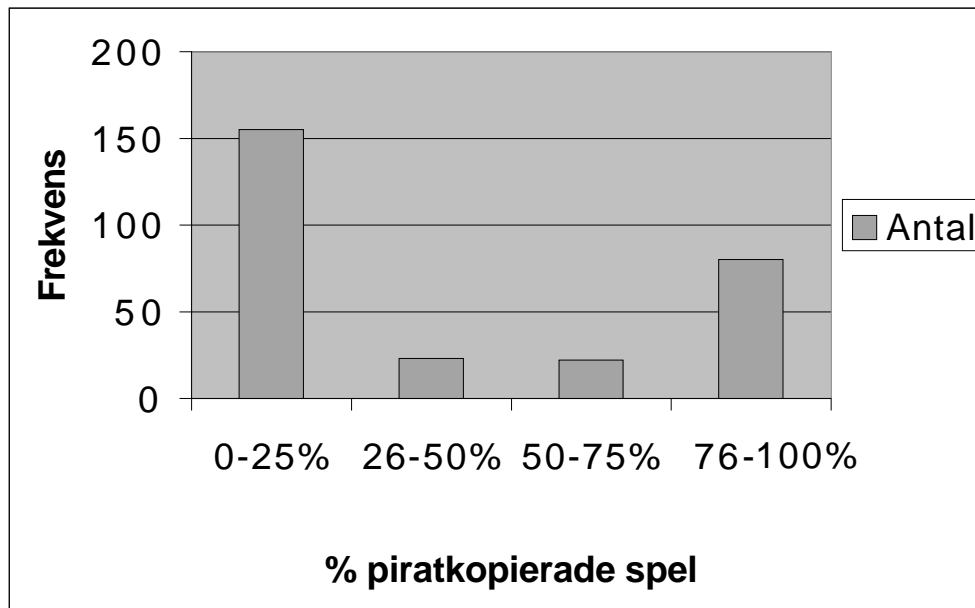
Teorin säger emellertid även att individens kostnader att erhålla en kopia inverkar på om individen väljer original eller

¹³ Till skillnad från telefonintervjuer där de svarande endast är anonyma inför andra men inte för den som ställer frågor (s k "single blind procedure"), så var individerna i denna undersökning både anonyma inför andra och inför den som gjorde undersökningen (s k "double blind procedure"). Denna ökade grad av anonymitet kan vara viktig för att uppnå uppriktighet i känsliga frågor som rör olagliga aktiviteter.

¹⁴ En liknande observation görs i en marknadsundersökning som utfördes i september och oktober 2001 av Research Internationals på uppdrag av MDTS. Undersökningen var baserad på telefonintervjuer.

¹⁵ Då indexet som mäter andelen av samlingarna som är piratkopierad bör betraktas som ordinal används icke-parametriska rangkorrelationskoefficienter (Spearman). Korrelationskoefficienten här är 0,24. Sambandet är starkt signifikant med ett p-värde under 1 procent. Graden av samband får dock ses som måttligt.

Figur 2b Andel piratkopierade dataspel

piratkopia. Någon som till låg kostnad kan erhålla en piratkopia kommer att välja en sådan i högre utsträckning jämfört med individer som har hög kostnad för en kopia. I undersökningen användes kvalificerad datautbildning som proxy-variabel för kostnad att piratkopiera. Det antogs att jämfört med övriga studenter (i detta fall från den samhällsvetenskapliga fakulteten) hade de studenter som följde en kvalificerad civilingenjörsutbildning med inriktning mot datateknik dels en lägre tidskostnad för att utföra de procedurer som krävs för att kopiera, dels tillgång till ett större nätverk av dataintresserade i vilket piratkopior och original fanns tillgängliga. Om dessa kostnader har den inverkan teorin förutsäger kan man förvänta att individer med låga kostnader för piratkopior kommer att ha en större andel av sin samling som piratkopior än andra. Ett icke-parametriskt test av detta konfirmerar att detta är fallet.¹⁶ De med datautbildning har ett betydligt högre värde på piratkopieringsindexet än övriga studenter.

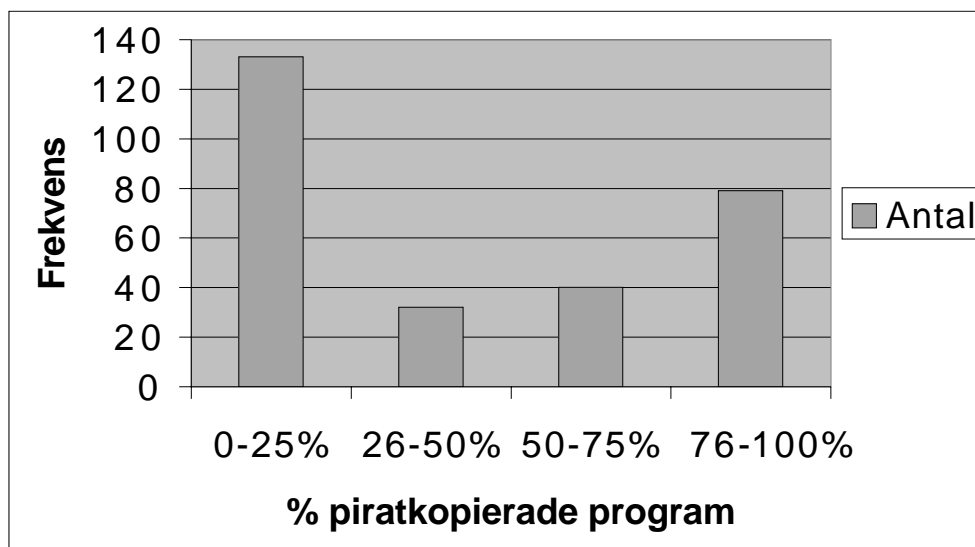
2.2.1. Etik och andra variabler

Det kan finnas skäl att undersöka om även andra variabler som har en svagare förankring i teorin inverkar. En variabel som man kan tänka sig ingår i individens kostnad av att piratkopiera är den "samvetskostnad" individen har för att göra något som är olagligt. Det är också attitydfrågan till piratkopiering som ansvariga politiker ser som den "kanske viktigaste, men samtidigt svåraste uppgiften"¹⁷. Undersökningsgruppen fick följaktligen ange hur allvarligt de såg på piratkopiering i förhållande till ett antal andra förseelser. Mer specifikt fick de svara på om de betraktade illegal piratkopiering ur etisk synpunkt som mer allvarligt, lika

¹⁶ Ett s k Wilcoxon rang-summe-test förkastar hypotesen att piratkopieringsindexet är detsamma i de med kvalificerad datautbildning och de som saknar sådan utbildning. Utbildningsvariabeln är starkt signifikant med ett p-värde under 1 procent.

¹⁷ Se Pagrotsky & Bodström [2001].

Figur 2c Andel piratkopierade dataprogram

allvarligt eller mindre allvarligt än följande förseelser: snatteri, fusk på tentamina, hembränning samt fortkörning. I *Tabell 1* framgår hur svaren fördelade sig:

Av svaren framgår att en kraftig majoritet anser att piratkopiering är etiskt sett mindre allvarligt än de övriga brotten, trots att några av dessa får betraktas som mindre brott. Även om studenturvalet inte skall ses som representativt för svenska medborgare i allmänhet så torde de flesta vara överens om att det knappast rör sig om en asocial utan snarast om en medveten och välanpassad grupp i samhället. Mot bakgrund av detta torde siffrorna ge ansvariga en tankeställare.

En annan naturlig fråga att ställa är om en individs etiska ställningstagande visar

sig i det faktiska piratkopieringsbeteendet. Politikerna hoppas uppenbarligen på denna mekanism. I ett test av sambandet mellan piratkopieringsindexet och ett vägt index som mäter hur etiskt tolerant individen är mot piratkopiering får vi ett svagt positivt samband som inte är statistiskt signifikant. Slutsatsen blir att man inte på grundval av dessa data kan sluta sig till att faktiskt piratkopieringsbeteende har något samband med individens (etiska) attityd till piratkopiering. Dessa siffror borde också ge ansvariga en tankeställare om vilka metoder som är effektiva mot piratkopiering och vilka som endast är uttryck för naiva förhoppningar.

Det finns emellertid andra variabler som man bör kontrollera för att säkerstäl-

Tabell 1 Fördelning av svar som anger hur allvarligt individerna ansåg piratkopiering vara

Förseelse	% som anser att piratkopiering är mer allvarlig	% som anser att piratkopiering är lika allvarligt	% som anser att piratkopiering är mindre allvarligt
Snatteri	8	16	76
Tentamensfusk	5	11	84
Hembränning	8	22	70
Fortkörning	7	17	76

la att sambanden inte förklaras av andra bakomliggande variabler. Således utfördes en regressionsanalys där förutom de redan nämnda förklaringsvariablerna även inkluderades variablerna kön, ålder samt inkomst (utöver studiemedel). Denna regression ändrade inte på någon av de tidigare slutsatserna. Nettovärdering av original samt datautbildning var fortfarande signifikanta variabler med de tecken teorin förutsäger. Etisk attityd hade fortfarande ingen påvisbar inverkan. Det skall dock noteras att könsvariabeln var starkt signifikant. Inte helt oväntat piratkopierade män mer än kvinnor.¹⁸

3. Piratkopiering i ett globalt perspektiv

Det är emellertid inte endast enskilda individers piratkopiering beteende som skiljer sig åt, även olika länder uppvisar mycket olika piratkopieringsmönster. Om vi koncentrerar oss på piratkopiering av dataprogram tillämpade för kontorsbruk finns uppskattningar gjorda av International Planning and Research Corporation som visar att andelen piratkopierade program år 1999 var 25 procent i USA och 98 procent i Vietnam.¹⁹ Mellan dessa extremvärden befinner sig övriga världens länder.

Vad bestämmer då denna stora variation? En rimlig hypotes utifrån den tidigare modellen är att den genomsnittliga inkomsten påverkar såväl värderingen av originalet som kopian. Om det antas att originalet och kopian är normala varor så kommer efterfrågan av dessa att öka när inkomsten stiger. Under rimliga antaganden kan det även visas att de värderingsförändringar som medföljer en inkomstökning även har en negativ effekt på *andelen* piratkopior som efterfrågas i ett land.²⁰ Dessutom kan man förvänta sig att då alternativkostnaden för tid stiger med genomsnittsinkomsten gör en högre inkomst piratkopierna relativt sett dyrare

jämfört med originalen då piratkopiering i många fall är mer omständligt och tidskrävande. Sammantaget är det således rimligt att förvänta sig att det finns ett negativt samband mellan andelen piratkopior i ett land och landets nationalinkomst per capita.

Sambandet mellan olika länders piratkopieringsgrad samt landets nationalinkomst per capita ges i *Figur 3*.²¹ Det torde framgå tydligt att ett starkt samband råder. Ju fattigare land desto högre är andelen piratkopior i landet.²² Detta samband visar att det torde vara svårt att bortse från utvecklingsekonomiska och fördelningsmässiga frågor vid utformningen av en ansvarsfull global piratkopieringspolitik.²³

4. Välfärdseffekter

Utifrån ekonomisk teori kan man förenklat tala om två huvudsakliga välfärdseffekter av piratkopiering (se bl a Romer [2002]). Båda kan härledas ur Nordhaus

¹⁸ Det kan även noteras att inkomsten ej hade något signifikant förklaringsvärde. Detta har sannolikt att göra med att studenternas inkomster är mycket homogena under studietiden varför det inte finns någon större variation i denna variabel.

¹⁹ Se IPRC [2000].

²⁰ Det går dock att konstruera modeller baserade på prisdiskriminering där detta inte alltid håller. Se Holm [2002].

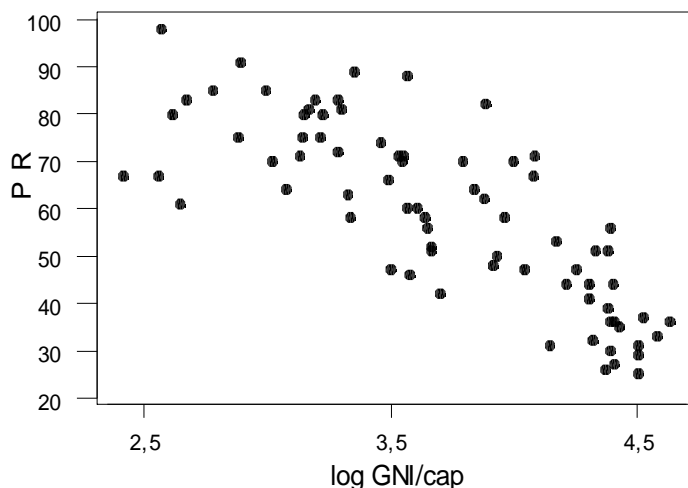
²¹ Liknande samband med något äldre siffror har påvisats av Marron & Steel [2000].

²² Detta starka samband kvarstår även när man kontrollerar för institutionella och kulturella faktorer m m (se Marron & Steel [2000]).

²³ Det internationella avtalet om handelsrelaterade aspekter av intellektuell äganderätt (det s k TRIPS-avtalet) noterar dessa aspekter. Dock är de konkreta åtgärderna i detta avtal mest inriktade mot att "harmonisera" lagstiftning och åtgärder i frågor rörande immaterialrätt till västerländsk standard.

Figur 3 Samband mellan piratkopieringsgrad (PR) i olika länder samt logaritmerad bruttonationalinkomst per capita (log GNI/cap).

Källor: IRRC samt Världsbanken

[1969] analys av rättighetsskydd av uppfinningar. Den första effekten av piratkopiering är positiv i det att fler konsumenter får tillgång till en vara. Detta gör att konsumentöverskottet stiger. Att fler får tillgång till en vara brukar ju föra med sig en kostnad i det att resurser krävs för att framställa fler varor eller att någon annan grupp blir av med sina varor. När det gäller de flesta varor som piratkopieras (i synnerhet digitala varor) är emellertid framställningskostnaden negligerbar, vilket leder till att fler kan få nytta av en vara utan att det kräver mer resurser. Utan piratkopiering kan man förvänta sig att ägaren till originalet sätter ett monopolpris, vilket vida överstiger marginalkostnaderna i produktionen. Detta skapar de vanliga effektivitetsförlusterna som är förknippade med monopol, vilka kan vara betydande. I en överslagsräkning visar Romer [2002] att det inte är omöjligt att vidmakthållandet av den traditionella distributionen av musik via försäljning av CD-skivor skapar effektivitetsförluster som är lika stora som samma industris totala intäkter.

Den andra effekten slår via utbudssidan och är negativ. Piratkopiering kan i de flesta fall förväntas minska den ersättning upphovsmannen får för sitt verk. Detta bidrar till att upphovsmannen har lägre incitament att skapa om piratkopieringen urholkar denna ersättning. På samma sätt som för utbudet av andra varor, så torde utbudet av intellektuellt skapande vara positivt beroende av priset. Piratkopieringen kan utifrån denna utgångspunkt ses som ett hot mot produktionen av originell kunskap, vilket företrädare för denna industri mycket riktigt påpekar.²⁴ Det finns endast litet forskning om hur ersättningsberoende utbudet av intellektuella verk är. Exempelvis finns en studie av Hui & Png [2002] där teorin ges visst empiriskt stöd på så sätt att utbudet av film i USA tycks vara positivt beroende av filmens "pris". Däremot saknas mer hel-

²⁴ Det skall dock också noteras att samtidigt som piratkopieringarna är ett "hot" mot skapandet av kunskap är även ett alltför starkt skydd av originalet ett "hot" mot spridningen av kunskap.

täckande studier som kartlägger olika intellektuellt skapande industriernas utbudselasticiteter. Sannolikt är utbudet i verksamheter som kännetecknas av stor ideell aktivitet och låga investeringskostnader mindre priskänsligt än i verksamheter med professionellt engagerade medarbetare och höga investeringskostnader.

5. Några viktiga frågor

Det bör ha framgått att piratkopiering inbegriper mekanismer som kan analyseras med ekonomiska verktyg. Dessutom har piratkopieringen samhällsekonomiska konsekvenser som är uppenbara. Hittills har emellertid endast en ytlig debatt förts om de frågor som piratkopieringen väcker. Jag skall nedan ta upp ett par frågor som kan diskuteras mot ovanstående bakgrund.

5.1 Lagstiftning

På lång sikt finns frågor som rör själva utformningen av immaterialrätten. Utifrån ett ekonomiskt perspektiv måste man väga skyddets positiva verkan vad gäller utbudet av skapande mot skyddets negativa verkan som blir följden av att ge upphovsmannen monopolrätt till sitt alster. Man får inte intrycket att en sådan avvägning gäller nu. Snarare är det branschens intresse som fått genomslag.²⁵

Ett sätt att balansera piratkopieringens positiva och negativa effekter är att försöka hitta en lämplig tidsperiod inom vilken upphovsmannen har exklusiv rätt att exploatera sin produkt. När det gäller patent så är denna tid ca 15 år. Efter denna tid är det i stort sett fritt att använda uppfinningen. När det gäller upphovsrätt så finns det emellertid inte en bestämd tid från det att verket skapats till det att det blir fritt eftersom upphovsrättstiden är baserad från den tidpunkt upphovsmannen dör, vilket kan innebära att tiden kan variera högst betänkligt. Exempelvis kan nämnas att Igor Stravinskys "Eldfågeln"

och "Våröffer" som båda skapades i början av 1900-talet blir "fria" efter Jimi Hendrix "Purple Haze" och "Hey Joe". Det inte helt lätt att se logiken i en sådan ordning varken ur rättvis- eller ur samhällsekonomisk synvinkel.

Det är inte heller uppenbart att de nu mycket långa upphovsrättstiderna är samhällsekonomiskt motiverade eller att skapande som kräver stora investeringar har samma eller nästan samma upphovsrättstider som de verksamheter som har låga investeringskostnader. Dagens snabba växlingar i konsumtionsmönster och trender torde innebära att verkens värde är begränsat efter det att upphovsrättstiderna gått ut. Detta till trots lyckades den amerikanska kongressen för ett par år sedan förlänga upphovsrätten för film till 70 år efter upphovsmannens död. Man kan stilla undra hur mycket konsumentvärde det ligger kvar i filmerna när de blir fria efter denna tid.²⁶ Om detta konsumentvärde är negligerbart så är det ett tecken på att man har lyckats lagstifta bort konsumentintresset fullständigt.

5.2 Straffen

På kortare sikt är straffpåföljden för piratkopiering samt bedömningen av skadeståndsprincipen viktig. Vid beräkningen av skadestånd tillämpas en praxis som inte

²⁵ Möjligen kan en förklarande faktor vara att immaterialrätten växte fram under 1800-talet (med Bernkonventionen och Pariskonventionen som milstolpar) då genidyrkan och framstegstron var utbredd bland intellektuella och lagstiftare. Det är inte osannolikt att lagen sett annorlunda ut om den exempelvis växt fram under inflytande av 1970- och 1980-talens postmodernistiska idéer där såväl originalet som tron på de stora framstegen ifrågasattes systematiskt.

²⁶ Medelålders filmkonsumenter kan således motivera ett sunt leverne för sina barnbarn på det att de möjligen kan överleva den dag då exempelvis "Conan Barbaren" blir "fri".

tycks vara baserad på oberoende forskning.²⁷ En komponent i skadeståndsbeloppet är s k skäligen vederlag. I beräkningen av detta är syftet att ersätta rättighetsinnehavaren för uteblivet sålda exemplar på grund av piratkopieringen. Om den svarande bevisligen sålt 1 000 exemplar så resonerar vissa domstolar som att samma antal exemplar istället hade sålts i butik. Alltså skall rättighetsinnehavaren ersättas med 1 000 gånger butikspriset minus detaljhandelspåslaget. *Figur 1* antyder emellertid att detta knappast är rimligt då få skulle köpa originalet till butikspris.²⁸ Att anta att alla skulle göra det är naturligtvis horribelt och innebär att man bortser från grundläggande ekonomiska principer. Vid beräkning av allmänt skadestånd fokuseras av naturliga skäl på potentiella skador som uppkommit p g a piratkopieringen. Att marknadsföringen av en produkt skadas av annonser om piratkopior till en starkt reducerat pris torde vara uppenbart, men mer forskning skulle göra gissningarna om hur mycket, mer kvalificerade. När det gäller marknadsföring av dataspel, videor m m så är det emellertid också välkänt att denna ofta bygger på viss gratisutdelning av original för att sprida kännedom om produkten och ”läsa in” konsumenterna i användning av produkten.²⁹ Denna positiva inlåsnings effekt torde även finnas vid piratkopiering och således reducera nettoskadan.

Det finns naturligtvis samhällsekonomiska skäl för att straffen för storskalig piratkopiering skall vara kännbara, men om branschen får alltför mycket genomslag i sina krav tappar rättssystemet sin legitimitet och detta i synnerhet för brott som allmänheten anser vara ringa. I en dom där branschens företrädare (MDTS) agerade som klagande dömdes en person till skadestånd på över 120 000 kr trots att denne varken bedömdes ha ekonomiska möjligheter till att betala tillbaka inom snar framtid eller var myndig då brottet begicks. På branschorganisationens anti-pirathemsida kan man läsa i en rapport att

”MDTS policy är att den som inte kan betala skadeståndet skall försättas i personlig konkurs” (Choi m fl [2001, s 24]). Denna hållning är naturligtvis begriplig från ett branschperspektiv men det är tveksamt om samhället har något intresse i att ge en 18-åring en sådan hård ekonomisk dom för ett brott som denne gjorde som omyndig och som ger incitament att välja svartjobb framför hederliga arbeten för överskådlig framtid. Det skall också sägas att skadestånd som är i mångmiljonklassen har börjat utdömas på senare tid.³⁰

Man kan även ställa vissa frågor om var gränsen för branschens inblandning i den rättsliga proceduren skall gå. Branschen har naturligtvis intresse av att så många pirater som möjligt åker dit samt att straffen blir kännbara och offentliga. För att åstadkomma detta hjälper de polisen med bevismaterial samt uppträder som klagande part i rättegångar. Man redovisar även öppet att man kan göra vissa saker som inte polisen kan: ”MDTS har till skillnad från polisen möjlighet att beställa piratkopior för att säkerställa bevisning.” (Ibid, s 23). Utan att gå in på juridiska hårklyverier tycks det besynnerligt att den klagande parten med de ekonomiska intressen den har dels får vara så djupt inblandad i den utredande verksamheten och samtidigt ägna sig åt något som påminner om brottsprovokation. Det är

²⁷ Se t ex Dom, Mål T-1989-00, Huddinge Tingsrätt, 2000-12-05.

²⁸ För att göra en analys av detta är det viktigt att klargöra om det florerar piratkopior av samma original från andra källor. *Figur 1* utgår från att piratkopior redan florerar.

²⁹ Ett klassiskt exempel är när barnvideokassetter om ”Barney the Dinosaur” sändes ut gratis till daghem och förskolor i USA. Efter att ha sett ”Barney” på dagis lyckades barnen övertyga sina föräldrar att köpa sådana kassetter i butikerna (Se Shapiro & Varian [1999]).

³⁰ Se MDTS hemsida (www.mdts.se).

svårt att tro att detta förfarande ökar förtroendet för rättssystemet.

5.3 Fördelning, utveckling och handel

Det torde ha framgått av *Figur 3* att piratkopiering är ett sätt för fattiga att erhålla varan. Frågan om hur immaterialrätten påverkar utveckling är stor och invecklad. Jag skall inskränka mig till att göra ett par iakttagelser.

En första iakttagelse är att vi inte vet hur en strikt implementering av det immaterialrättsliga skyddet inverkar på U-ländernas ekonomiska utveckling av den enkla anledningen att de länder som utvecklats till I-länder i mångt och mycket sluppit de krav som nu skall ställas på U-länderna. Industrialisering och utveckling skapas av en mängd samverkande faktorer och det kan inte uteslutas att kopierandet sprider kunskaper och ger färdigheter som gynnar ekonomiska framsteg.

En annan iakttagelse som ofta glöms bort är att frihandel ställer särskilt höga krav på det immaterialrättsliga skyddet i U-länderna. Om frihandeln inskränktes något kan man tänka sig att rättighetsinnehavarna skulle kunna ägna sig åt effektiv prisdiskriminering så att original såldes billigt i fattiga länder och dyrt till rika länder. Med frihandel måste emellertid rättighetsägarna beakta risken för parallellimport till rika länder från fattiga. Då marknaden i U-länder är högst begränsad på grund av fattigdomen så är man sannolikt inte villig att ta risken med låga U-landspriser då dessa skulle kunna störa den långt mycket mer viktiga marknaden i den rika världen. Av samma skäl blir det svårt för I-länder (där merparten av rättighetsägarna finns) att låta piratkopiering ske i fattiga länder utan att samtidigt införa handelsbegränsningar.

5.4 Finansiering

Många varor som är frukten av intellektuella ansträngningar har karaktären av kol-

lektiva varor. Ett alternativ till att begränsa den legala användningen av denna typ av varor är att finansiera dem offentligt och göra dem fria för kopiering. Man kan fråga sig varför det offentliga varit så inaktivt i att finansiera t ex pedagogiska dataspel, stöd till översättningar av existerande dataspel till svenska samt internet-tjänster. I nuvarande läge är det inte försvarligt att förespråka ökat skattetryck. Dock borde en omprövning av finansieringsobjekten övervägas mot bakgrund av utvecklingen inom IT. Det sorgliga är att det offentliga mest tycks välja sina finansieringsobjekt av gammal vana samt på så sätt vill undvika konflikt med de intressegrupper tidigare finansiering skapat och närt. Vid en seriös omprövning av vilka verksamheter det offentliga skall finansiera där man tar hänsyn till den kollektiva nyttan per spenderad krona skulle det förvåna mycket om man inte fann skäl att finansiera en mängd nya verksamheter och lägga ner äldre.

Det saknas dessutom en övergripande strategi för att ta till vara det offentliga intressen i utvecklingen av immaterialrättigheter. När skattepengar sätts in i forskning och utveckling finns i Sverige sällan något krav på att det offentliga skall ha del i det som blir frukten av investeringarna (t ex patent m m). Detta i kombination med en flat hållning från politikernas sida när det gäller hävdandet av konsumentintresset innebär att medborgarna inte sällan dels måste agera som medfinansierare till utvecklandet av immateriella rättigheter, dels utsättas för monopolpriser för att få skörda vad de själva varit med om att så.

5.5. Intressegrupper

I många ekonomiska frågor ställs ett producentintresse mot ett konsumentintresse. Avvägningen av dessa debatteras av intellektuella i olika medier och politiker tar intryck i bästa fall. När det gäller fördelningen av intresse i frågan rörande intellektuella rättigheter uppstår omedelbart

en obalans i det att såväl de intellektuella själva som de medier de verkar genom har ekonomiska intressen som sammanfaller med producentsidans. Sannolikt är detta en bidragande orsak till den situation som råder idag.

6. Avslutning

I denna artikel har redovisats en del ekonomisk teori och empiriskt underlag som styrker uppfattningen att piratkopiering till betydande del styrs av ekonomiska mekanismer. Individer som värderar original lågt jämfört med piratkopior är mer benägna att piratkopiera än andra. Det är också så att de som kan förväntas ha låg kostnad att hantera piratkopior har en större del av sina samlingar av musik, spel och program som piratkopior än andra. Ur globalt perspektiv finns ett tydligt samband mellan nationalinkomst per capita och olika länders piratkopieringsgrad.

Om nu piratkopieringen till stor del styrs av ekonomiska mekanismer är det rimligt att göra en välfärdsanalys av piratkopieringens effekter. En sådan analys ger vid handen att trots att piratkopieringen är ett brott så går det inte att bortse från dess positiva effekt för konsumentkollektivet. Denna effekt tycks både bransch och ansvariga politiker förtränga. Istället betonas de negativa effekter som piratkopieringen genererar för utbudet av skapande verksamheter. Denna effekt är med stor sannolikhet negativ. En rimlig politik måste emellertid väga in båda dessa aspekter. Tyvärr reser såväl lagstiftningen, straffutlämningen som ansvariga politikernas uttalanden frågor om huruvida konsumentintresset överhuvudtaget vägs in.³¹

Avslutningsvis är det svårt att bortse från vissa etiska aspekter i dessa frågor. Äganderätten avseende privata varor torde vara något som få ifrågasätter. Om någon tar något från en annan inskränker detta på den förres konsumtionsmöjlighe-

ter. Detta innebär både att människors vilja att försvara denna institution finns och att kostnaden av skyddet för den begränsas p g a dess utbredda acceptans. Men hur är det med varor där det råder icke-rivalitet i konsumtionen, dvs när den enes konsumtion inte inskränker den andres konsumtion och glädje av varan? I vår studie anser väldigt få att piratkopiering är något djupt oetiskt. Samtidigt kan man gissa att många anser att den som utvecklat något som många kan få glädje av skall belönas, men hur mycket, hur länge och av vem? När det gäller aids-mediciner har FN (trots protester från den internationella läkemedelslobbyn) givit klartecken för användning av piratkopior i Brasilien och Sydafrika. Någonstans finns det uppenbarligen en yttersta moralisk gräns för skyddet av immaterialrätten. Möjligen kan sådana ställningstaganden leda till en fruktbar och balanserad utveckling av det immaterialrättsliga skyddets innehåll och tillämpning. Men för detta krävs en intellektuellt hederlig debatt och mer oberoende forskning.

---

³¹ I Pagrotsky & Bodström [2001] nämns konsumentintresset endast i avseendet att piratkopior kan vara farliga. Även om detta sannolikt stämmer för en del produkter, så väcker en så snävt avgränsad omsorg om konsumenterna närmast löje.

Referenser

- Besen, S M & Kirby, S N, [1989], "Private Copying, Appropriability, and Optimal Copying Royalties", *Journal of Law and Economics*, vol 32, Part 1, s 255–80.
- Choi S-K, Lillienstierna-Ehrén, C, Nilsson, A & Pontén, H, [2001], "Piratkopiering – Lägesrapport September 2001", www.antipiratbyran.com.
- Diamond, P A & Hausman, J A, [1994], "Contingent Valuation: Is Some Number Better than No Number?", *Journal of Economic Perspectives*, vol 8, s 45–64.
- Hanemann, W M, [1994], "Valuing the Environment through Contingent Valuation", *Journal of Economic Perspectives*, vol 8, s 19–43.
- Holm, H J, [2000], "The Computer Generation's Willingness to Pay for Originals When Pirates Are Present", Department of Economics Working Paper Series, 2000:9, Lund University.
- Holm, H J, [2002], "Can Economic Theory Explain Piracy Behavior?", opublicerat manuskript, Lunds universitet.
- Hui, K-L, & Png, I P L, [2002], "On the Supply of Creative Work: Evidence from the Movies," *The American Economic Review Papers and Proceedings*, vol 92, s 217–220.
- IPRC, [2000], "1999 Global Software Piracy Report" (for the Business Software Alliance and Software & Information Industry Association).
- KOM [2000], Uppföljning av grönboken "Att bekämpa varumärkesförfalskning och pirattillverkning på den inre marknaden", Kommissionens Meddelande till Rådet, Europaparlamentet och Ekonomiska och Sociala Kommittén, 789.
- Marron, D & Steel D, [2000], "Which Countries Protect Intellectual Property? The Case of Software Piracy", *Economic Inquiry*, vol 38, s 147–174.
- Nordhaus, W D, [1969], *Invention, Growth, and Welfare: A Theoretical Treatment of Technological Change*, MIT Press, Cambridge.
- Pagrotsky L & Bodström, T, [2001], "Piraterna hotar kunskapssamhället", *Dagens Industri*, 23 april 2001.
- Romer, P, [2002], "When Should We Use Intellectual Property Rights?", *The American Economic Review, Papers and Proceedings*, vol 92, s 213–216.
- Shapiro, C & Varian, H, [1999], *Information Rules, a Strategic Guide to the Network Economy*, Harvard Business School Press, Boston.